

РОЛЯТА НА МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ В ИКОНОМИКАТА НА ОБЩИНА ШУМЕН

УВОД

Успешното развитие на малките и средни предприятия /МСП/ е в основата и на общинската икономика. Те са ключов фактор в създаване на работни места, внедряване на иновации и повишаване на производителността на труда, и в крайна сметка подобряване конкурентоспособността на икономиката.

Методологията на изготвяне на доклада предполага да се изхожда от приетия от Общинския съвет План за развитие на Община Шумен за периода 2005 - 2013 год. и Националната стратегия за насърчаване и развитие на малките и средни предприятия.

Използвана е информация и от Годишния доклад за състоянието и развитието на МСП за 2004 год., разработен от Центъра за икономическо развитие по поръчка на Министерството на икономиката и енергетиката. Анализите и изчисленията са извършени въз основа на статистическа информация, предоставена от НСИ - Шумен. Тя покрива периода 2001 – 2004 г., което позволява да се определи динамиката на процесите, макар и с известно изоставане спрямо текущия период.

1. ИКОНОМИКАТА НА ОБЩИНА ШУМЕН

В условията на макроикономическа стабилност и икономически растеж през последните години, икономиката на общината заема важно място в развитието на Североизточен район. В общината се произвеждат 78.1 % от брутната продукция, концентрирани са 80,7 % от дълготрайните материални активи и 52 % от икономически активните лица на областта. По критериите за планиране през 1999 год. общината беше определена като зона за растеж и сега има всички предпоставки това да се реализира.

Сравнителният анализ на общината с останалите общини областни центрове по индекс на човешкото развитие /комплексен показател за неравенството на общините по отношение на три фактора – здраве, образование и икономика/ по данни за 2003 г. показва, че Община Шумен заема 39-то място сред 264 български общини, а сред 6-те областни центрове на Североизточен

планов район се класира на 4-то място. Изчисленият Индекс на човешкото развитие е, както следва:

- Варна 0.819;
- Добрич 0.808;
- Разград 0.804;
- Шумен 0.798;
- Силистра 0.794;
- Търговище 0.792.

С постигнатото ниво на индекс общината попада според международно признатите норми в групата на общините с високо ниво на човешко развитие.

По-детайлно представяне на общинската икономика има в материала при разработване на Общинския план за развитие за периода 2007-2013 год. Последващият анализ ще се фокусира върху ролята на малките и средни предприятия като гръбнак на общинската икономика.

2. БРОЙ И СТРУКТУРА НА МСП В ОБЩИНАТА

Общият брой на МСП в общината възлиза на 3 765 през 2004 г. Разпределението им според броя на заетите е следното:

Период	1 - 9	10 - 49	50 - 249	Общо МСП	Над 250	Всичко
2001г.	3 486	197	66	3 749	16	3 765
2002г.	3 378	212	67	3 657	16	3 673
2003г.	3 527	251	69	3 847	16	3 863
2004г.	3 403	256	68	3 727	16	3 743

Големите предприятия /над 250 заети/ остават без промяна за периода, като през 2004г. са само 0.43 % от общия брой. Ето защо динамиката на съвкупността се определя от МСП.

Малките и средни предприятия съставляват 99.57 % от всички предприятия в общината през 2004 год. За сравнение за областта те съставляват 99.65 %, а за страната по данни за 2003 год. – 99.0 %.

Промяната в абсолютния брой на предприятията за периода не е единствен индикатор за влезлите и излезли от пазара МСП. Динамиката на навлизане и излизане се влияе от възможностите за преодоляване бариерите пред бизнеса:

- структурни бариери, произтичащи от особеностите на отрасъла, технологиите, разходите и търсенето;
- стратегически бариери, свързани с перспективите на отрасъла;
- лицензионни и разрешителни режими;

- конкуренция и др.

Вътре в групата на МСП структурата е следната:

Период/заети	1 - 9	10 - 49	50 - 249
2001г.	92.98	5.25	1.73
2002г.	92.34	5.80	1.86
2003г.	91.68	6.52	1.80
2004г.	91.31	6.87	1.82

Микропредприятията /1 - 9 заети/ са най-многобройни, но за периода намалява както броят им, така и дялът им в общия брой предприятия на общината. За сравнение в Европа дялът им също надхвърля 90 %, а за страната за 2003год е 90.2 %.

Малките предприятия /10 - 49 заети/ са най-динамични, като относителният им дял нараства. За страната аналогичният дял за 2003г. е 8.0 %, а за Европа – около 6.5 %.

Средните предприятия /50 - 249 заети/ е най-малобройната група и относителният им дял се движи в тесни граници. За страната той е 1.8 %, а за Европа под 1 %.

Съгласно категоризацията на МСП, въведена с чл.3 на Закона за малките и средни предприятия, може да се представят осреднените триизмерни данни като Куб на предприятията за 2004 год.

Категория	Заети лица	ДМА	Оборот	Брой предприятия
Микропредприятия - под 10 заети - годишен оборот до 3 900 х.лв - и/или стойност на активите до 3 900 х. лв	2.3	16.2	82.2	3 403
Малки предприятия - до 50 заети - годишен оборот до 19 500 х.лв. - и/или стойност на активите до 19 500 х.лв.	20	192.4	902.9	256
Средни предприятия - под 250 заети - годишен оборот до 97 500 х.лв. - и/или стойност на активите до 84 000 х.лв.	98.4	1 396.4	3204.9	68
Всички МСП	5.3	53.5	195.5	3 727

В микропредприятията са заети 7 858 души. Средно заетите са едва 2.3 души, което е на долната граница за категорията. Както оборотите, така и ангажираните дълготрайни материални активи, са многократно по-ниски от горната граница на категорията. Вероятно това е свързано и с обстоятелството, че значителна част от тези фирми не функционират.

В малки предприятия са заети 5 409 души, като средно заетите са 20. Разполагат със значително по-големи ресурси в сравнение с микропредприятията, но както ДМА, така и оборотите са далеч под горната граница за групата.

В средните предприятия са ангажирани 6 694 души, средно по 98.4 на предприятие. Докато ДМА превишават тези на групата на малките предприятия 3.5 пъти, оборотите са по-големи 7.3 пъти.

Малките и средни предприятия са значително по-малко “фондовъоръжени” в сравнение с големите, при които средната стойност на ДМА на 1 предприятие е 14 295 хил.лв.

Не разполагаме с данни за общината за процесите на обновяване на ДМА. Можем да приемем за валидни заключенията на национално ниво за по-бързо обновяване на ДМА от малките предприятия.

3. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ПО ОТРАСЛИ

Разпределението на предприятията по отрасли е сравнително стабилно. За 2004 год. състоянието е следното:

Отрасъл	Микро- предприятия	Малки предприятия	Средни предприятия	Общо МСП
Търговия, ремонт и техн. обслужване	1 770	84	4	1 858
Преработваща промишленост	309	73	37	419
Операции с недв. имоти, наемодателна д-ст и бизнес услуги	303	21		324
Транспорт, складиране и съобщения	293	14		307
Хотели и ресторанти	240	17		257
Здравеопазване и социални дейности	172	7		179
Строителство	133	24	8	165
Селско, ловно и горско стопанство	70	12	7	89
Други	113	4	12	129
Общо	3 403	256	68	3 727

Почти половината/ 49.8 %/ от предприятията развиват дейност в сферата на търговия, ремонт и техническо обслужване. Разпределението по останалите отрасли е като следва:

- преработваща промишленост 8.9 %;
- операции с недвижими имоти, наемодателна дейност и бизнес услуги 8.9 %;

- транспорт,складиране и съобщения 8.6 %;
- хотели и ресторанти 7.1 %;
- здравеопазване и социални дейности 5.1 %;
- строителство 3.9 %
- селско,ловно и горско стопанство 2.1 %

Отрасловата принадлежност по групи МСП се различава значително и показва връзка между размера и естеството на производствените процеси.

За микропредприятията най-предпочитан сектор на икономиката е търговията, в която са ангажирани 52 %, като в останалите сектори структурата е почти идентична с тази на цялата група МСП, поради преобладаващия им брой.

В структурата на малките предприятия най-привлекателни са търговията и преработващата промишленост.

Отрасловата структура на средните предприятия се отличава от другите групи. Водещ е секторът на преработващата промишленост, в който са ангажирани 54.4 % от предприятията.

4. ПРИНОС НА МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ

През последните години в общинската икономика протичаха интензивни процеси на реструктуриране на собствеността върху държавните и общински предприятия. Наличието на големи и средни частни фирми оказва положително влияние върху икономическото развитие на общината.

Известна представа за равнището на показателите за принос на МСП дава следната таблица:

Показатели	2001	2002	2003	2004
Приходи от дейността	770 867	756 006	841 792	1 075 490
- МСП	577 467	580 075	606 072	728 834
- големи предприятия	193 400	175 931	235 720	346 656
Печалби	25 119	28 525	31 681	28 796
- МСП	17 544	19 718	23 933	23 619
- големи предприятия	7 575	8 807	7 748	5 177
Загуби	28 450	17 626	27 067	30 450
- МСП	15 375	8 283	12 412	30 450
- големи предприятия	13 075	9 343	14 655	
Заети лица	26 860	27 031	27 806	27 325
- МСП	18 453	18 630	20 402	19 961
- големи предприятия	8 407	8 401	7 404	7 364
Производителност на труда	28 699	27 968	30 274	39 359
- МСП	31 294	31 136	29 706	36 513
- големи предприятия	23 005	20 942	31 837	47 074
Заплати и др.възнаграждения	56 127	56 721	65 284	70 512
- МСП	30 249	30 991	37 403	40 126

- големи предприятия	25 878	25 730	27 881	30 386
Средна брутна годишна заплата	2 090	2 098	2 348	2 580
- МСП	1 639	1 663	1 833	2 010
- големи предприятия	3 078	3 063	3 766	4 126

При ангажирани в МСП по данни за 2004г. 73.1 % от заетите и 45.9 % от дълготрайните материални активи, те реализират 67.8 % от приходите по дейността, създават 82 % от печалбите и 100 % от загубите. При реализирани печалби в размер на 23 619 хил. лв., загубите са 30 450 хил. лв. Това е индикатор, че като цяло бизнесът на МСП не генерира източници за растеж. Разбира се, не може да не се отчете обстоятелството, че статистическата информация е непълна от гледна точка на реализираните приходи, доколкото е значителен дялът на т.н. сива икономика.

Ако за активността на предприятията се съди по приходите от дейността, ръстът при МСП е едва 26.2 %, докато при големите е 79.2 %. В отраслов разрез най динамични са транспорт с ръст 118.2 % и преработваща промишленост с ръст 69.7 %.

Важна информация се съдържа в динамиката на показателите за приноса на МСП, като 2001 г. е взета за базисна.

Показатели	2004 %
Приходи от дейността	39.5
- МСП	26.2
- големи предприятия	79.2
Печалби	14.6
- МСП	34.6
- големи предприятия	-31.7
Загуби	7.0
- МСП	98.1
- големи предприятия	
Заети лица	1.7
- МСП	8.2
- големи предприятия	-12.4
Производителност на труда	37.1
- МСП	16.7
- големи предприятия	104.6
Средна брутна годишна заплата	23.4
- МСП	22.6
- големи предприятия	34.0

Реализираните приходи за периода 2001 - 2004 год. са нараснали изпреварващо при големите предприятия, постигнали средногодишен ръст от 13.2 %. При МСП ръстът е едва 8.7 %. Това свидетелства, че големите предприятия са се адаптирали по-успешно към пазарните промени.

От гледна точка на крайния финансов резултат МСП са постигнали ръст на печалбите с 34.6 % за периода, но при почти удвоени загуби. Това е индикатор, че голяма част от тези предприятия са с ниска конкурентоспособност.

Важна е ролята на МСП в генериране на заетост и намаляване на безработицата, особено като се има предвид, че в селата това е единствената възможност. Общият брой на заетите в МСП през 2004 г. е 19 961 души, като в сравнение с 2001 г. ръстът е 8.2 %. Тези предприятия осигуряват 73 % от работните места в икономиката, като за разлика от големите предприятия тук има тенденция на ръст.

Логично следствие от изпреварващия ръст на приходите от дейността в съчетание със снижение на броя на заетите при големите предприятия е постигнатият ръст на производителността на труда със 104.6 % при ръст на средната брутна работна заплата с 34.0 %, т.е. при съотношение в полза на производителността на труда 3.1 : 1.

При МСП това съотношение е обратно в полза на средната работна заплата 0.74 : 1. Ръстът на производителността на труда за периода е едва 16.7%. Ако към това се прибави и фактът, че дълготрайните материални активи са нараснали с 61.2 %, налага се изводът за неблагоприятна тенденция на ниска ефективност на дейността на МСП.

Общината е активен фактор, създаващ благоприятни условия за инвестиране и развитие на общинската икономика, както с мерките по подобряване на бизнес средата и публичните инвестиции, така и с предоставяните терени. Така през последните три години бяха предоставени общински терени за:

- чрез конкурс УПИ IX в кв. 345 по плана на гр. Шумен, 15228 кв.м. за изграждане на Търговски център Хипермаркет с “Кауфланд България” ООД с ангажимент 80 работни места и инвестиция в размер на 10 млн. лв.;

- чрез конкурс на „Харц” ЕООД е предоставен терен в УПИ-III, УПИ-IV и УПИ-V, кв.353 по плана на гр. Шумен, с обща площ от 4785 кв.м., за изграждане на социално предприятие с производствено – търговска и рехабилитационна дейност при задължение за минимален брой 100 работни места, от които най-малко 50% с намалена трудоспособност и минимален размер на инвестицията – 1,5 млн. лева;

- чрез конкурс на „Хранкомплект” ООД е предоставен поземлен имот кадастрален № 076009 – нива, находящ се в землището на гр. Шумен, местност “Ак Чорек”, с площ 100.001 дка; за изграждане на предприятие за производство на биопродукти, с ангажимент за 150 бр. работни места и минимален размер на инвестициите 15 млн. щатски долара.

- чрез конкурс на „Брадърс комерс” ООД имот № 054061 с площ от 25.000 дка, находящ се в землището на гр. Шумен, местност “Макак сърчза изграждане на производствено предприятие за хранително-вкусова

промишленост при задължение за минимален брой 80 работни места и минимален размер на инвестицията 5 млн. лв.

Несъмнено приоритетно значение за развитието на икономиката на общината има задачата за изграждане на Високо технологичен парк. Предприятията в него ще са в групата на МСП. Предназначен е за внедряване на иновации, основани на слънчево-въглеродната енергетика, стратегията ”нулеви отпадъци”, ускорена петрологенеза и производство на синтетични въглеродни биогорива.

5. ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ

Чуждестранните инвестиции са инструмент за интернационализация на МСП. На този етап тези предприятия не са достигнали степен на зрялост, която да им позволява да разкриват клонове зад граница. Затова е особено важен притока на инвестиции в страната.

Както е добре известно, чуждите инвестиции не само осигуряват финансов ресурс, но и съдействат за достъп до нови технологии и ноу-хау, модернизация на бизнеса и повишаване на неговата конкурентоспособност.

За съжаление информацията в общински разрез за чуждестранните инвестиции е доста ограничена. Известна представа за тенденциите за предприятията в общината като цяло може да се добие от следната таблица:

Показатели	2001	2002	2003	2004
А. Община Шумен				
Брой предприятия	80	93	75	72
Общ размер на чужд.инвестиции- хил. щ. дол.				
- с натрупване	3 923.9	13 922.6	32 848.2	62 916.2
- за годината	3 923.9	9 998.7	18 925.6	30 068.0
Ръст на чужд.инвестиции	100.0	154.8	382.3	666.3
Б. Област Шумен				
Брой предприятия	117	136	111	104
Общ размер на чужд.инвестиции- хил. щ. дол.				
- с натрупване	17 416.3	29 645.5	46 708.0	78 745.8
- за годината	17 416.3	12 229.2	24 975.5	32 037.8
Ръст на чужд. инвестиции	100.0	-29.2	43.4	83.9

За периода 2001-2004 г. чуждестранните инвестиции в общината са нараснали 6.7 пъти, особено динамично през последните две години.

В това отношение общината определено изпреварва областта, където основната част от растежа се формира отново от предприятията в общината. Докато през 2001 г. в МСП на общината са вложени 22.5 % от чуждестранните инвестиции в областта, то през 2004 г. те са вече 93.8 %.

Анализите показват, че като правило по-активни и с предимства са средните предприятия, част от продукцията на които е предназначена за износ.

Инвестициите са главно от страни като Турция, Италия, Германия и Гърция.

6. SWOT АНАЛИЗ И ПРЕПОРЪКИ ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Силните и слаби страни, възможностите за развитие и заплахите за МСП в общината са представени в следната таблица:

Силни страни	Слаби страни
<p>Благоприятно географско положение, близост до речни и морски пристанища.</p> <p>Богати природни ресурси, благоприятен климат и сравнително чиста природна среда.</p> <p>Развита селищна мрежа със силно изявен общински център.</p> <p>Нарастваща роля на МСП в икономиката на страната и общината.</p> <p>Повишена гъвкавост и адаптивност при прилагане на съвременни технологии.</p> <p>Ориентация към пазарните изисквания.</p> <p>Благоприятна възрастова структура на населението и концентрация на квалифицираната работна сила в центъра.</p> <p>Академичен център с национално значение, научен институт по селско стопанство.</p> <p>Добре развита социална, здравна и образователна инфраструктура.</p> <p>Богати културни традиции.</p>	<p>Ниска конкурентоспособност, висока трудоемкост, материалоемкост и енергоемкост на производството.</p> <p>Ниска степен на специализация на производството и внедряване на иновации.</p> <p>Недостиг на инвестиции и високо технологични производства.</p> <p>Недостатъчна подготовка на мениджмънта.</p> <p>Слаб маркетинг, ниска степен на използване на информационните технологии и иновационни възможности.</p> <p>Недостиг на финансови източници за развитие на бизнеса.</p> <p>Нисък капацитет за участие в конкурси и програми за усвояване на средства от ЕС.</p> <p>Недостатъчна подготовка за високите изисквания на ЕС, особено по отношение на условията и безопасността на труда, опазването на природната среда, маркировките, управление на качеството.</p> <p>Несъответствие между реалните потребности от определени професии и предлаганите специалности от образователната система.</p> <p>Наличие на нелоялна конкуренция и “сива икономика”.</p> <p>Лошо състояние на транспортната инфраструктура.</p>
Възможности за развитие	Заплахи
<p>Играждане на високо технологичен парк.</p> <p>Приемане на Програма за насърчаване на малкия и среден бизнес, подкрепа на иновационното и технологично развитие</p> <p>Подобряване на бизнес средата.</p> <p>Активно сътрудничество с научни и изследователски центрове.</p> <p>Улесняване на достъпа до европейския пазар.</p> <p>Разширяване възможностите за участие в проекти и програми на ЕС.</p>	<p>Силна конкуренция от фирмите на ЕС след присъединяването и нелоялна конкуренция от трети страни.</p> <p>Фалит на част от МСП, особено от групата на микропредприятията, поради несответствие със стандартите на ЕС.</p> <p>Недостатъчен административен капацитет на държавните и общински институции за съдействие при участие в проекти и програми на ЕС.</p> <p>Изострящ се недостиг на квалифицирана работна сила поради заселена емиграция след влизане в ЕС.</p> <p>Силна зависимост от ценови колебания на вно-</p>

Привличане на чужди инвестиции. Използване на Структурните фондове и Кохезионния фонд за развитие на регионалната инфраструктура.	сните енергоресурси, суровини и материали. Забавяне при технологичното и продуктово преструктуриране и внедряване на иновации.
--	---

Основните препоръки за повишаване ролята на МСП за развитие на общинската икономика включват мерки в следните области:

- създаване на Високо-технологичен парк ;
- подобряване на бизнес средата и опростяване на административните норми;
- подобряване на технологичното равнище на производството чрез внедряване на иновации и нови технологии;
- развитие и модернизация на инфраструктурата;
- насърчаване на предприемачеството и стартирането на нов бизнес
- подобряване на конкурентоспособността на действащите и новосъздадени МСП.

В изпълнение на тези препоръки е разработен и предложен на Общински съвет - Шумен проект на Програма за насърчаване развитието на малките и средни предприятия в Община Шумен.